Monimuotoiset perheet -verkoston lausunto laiksi sukupuolen vahvistamisesta ja siihen liittyviksi laeiksi (HE 189/2022vp)
Eduskunnan lakivaliokunnalle

Sukupuolen vahvistamisen edellytykset (1 §)

Hallituksen esitys ei huomioi alaikäien oikeutta sukupuolen vahvistamiseen. Tämä on esityksen keskeisin epäkohta ja pidämme tätä äärimmäisen ongelmallisena linjauksena. Hallituksen oman, valmistelun kuluessa teetetyn selvityksen mukaan ehdottoman ikärajan asettamisen sijasta olisi ollut tarpeen punnita, miten mahdolliset sääntelymallit parhaiten toteuttaisivat lapsen oikeuksia ja tukisivat lapsen hyvinvointia.

Hallituksen esityksen sisältämä kategorinen ikäraja on YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen vastainen linjaus, johon on päädytty kestämättömillä perusteilla, joissa ei ole ensisijaisesti ajateltu lapsen etua vaan jätetty lapsen etu johdonmukaisesti huomiotta.

Monimuotoiset perheet -verkosto ehdottaa, että eduskunta tekisi lain käsittelyvaiheessa ponnen, jonka mukaan hallituksen tulee valmistella lakiin sukupuolen vahvistamisesta alaikäisten oikeudet ja hyvinvointi huomioiva uudistus.

Kiitettävää hallituksen esityksessä on, että hedelmättömyysvaatimuksesta oltaisiin esityksen mukaan luopumassa. Samoin kannatettavaa on, että henkilön puolison suostumusta ei tarvittaisi enää missään tilanteessa sukupuolen vahvistamiseksi.

Sukupuolen vahvistamista koskeva hakemus ja sen käsittely (2 §)

Hakemusmenettely ja harkinta-aika ovat itsemääräämisoikeuden kannalta kummallinen sääntelytapa. Jotta sukupuolen vahvistamiseen olisi aidosti itsemääräämisoikeus, tulisi harkinta-aika ja hakemusmuoto poistaa ja tehdä sukupuolesta ilmoitusasia. Ilmoitukseen joka tapauksessa tuleva käsittelyaika vastaisi käytännössä harkinta-ajan tarkoitusta.

Jos harkinta-ajassa halutaan pitäytyä, sitä tulisi lyhentää esimerkiksi viikkoon.

2§ 4 mom. mukaan Digi- ja väestötietoviraston on ilmoitettava sukupuolen vahvistamisesta henkilön puolisolle. Monimuotoiset perheet -verkosto pitää tätä ilmoitusvelvoitetta turhana ja esittää, että 2§ 4 mom. poistetaan perusteettomana.

Sukupuolen vahvistamisen oikeusvaikutukset (3 §)

Esitetty lainsäädäntö poikkeussäännöksineen on esimerkki siitä, miten monimutkaiseen sääntelyyn joudutaan, kun lainsäädännössä säilytetään

sukupuolittuneita rakenteita. Tulevaisuudessa tulisi pyrkiä siihen, että kaikki sääntely on lähtökohtaisesti sukupuolineutraalia, jolloin sitä voidaan soveltaa myös transihmisten kohdalla ilman erillisiä ja monimutkaisia poikkeussäännöksiä.

Osaan lisääntymisterveyttä koskevaa lainsäädäntöä olisi tehtävä sukupuolittamisesta luopumisen lisäksi perusteellinen kokonaisuudistus. Näistä esityksen mainitsemat hedelmöityshoitolaki ja aborttilaki ovat tärkeitä esimerkkejä. Lainsäätäjän olisikin käynnistettävä hedelmöityshoitolain kokonaisuudistus niin pian kuin mahdollista. Hedelmöityshoitolaissa on lukuisia muitakin yhdenvertaisuuden esteitä kuin sukupuolittavat käytännöt.

Sukupuolen vahvistamisen oikeusvaikutukset vanhemmuuteen (4 §)

Esityksen keskeisin ongelma vanhemmuuteen liittyvissä kysymyksissä on se, että sen mukaan vanhemmuusmerkinnät tehdään väestötietojärjestelmään myös jatkossa sukupuolitetusti (isä/äiti). Väestötietojärjestelmä sisältää jo nykyisellään tiedon vanhemman sukupuolesta sekä perheoikeudellisen aseman määräytymistavasta, esim. synnyttämisestä, adoptiosta tai tunnustamisesta. Ne tilanteet, joissa on tarve palata perheoikeudellisen aseman määräytymiseen nimenomaan suhteessa sukupuoleen, ovat äärimmäisen harvinaisia ja tarvittavat tiedot voidaan järjestelmästä etsiä tarvittaessa yhdistämällä eri tietoja.

Nyt vanhemmuusmerkintöjen sukupuolittaminen johtaa hankalasti sovellettavaan ja vaikeasti ymmärrettävään sääntelyyn, joka voi lisäksi johtaa myös edelleen siihen, että vanhemman transtausta paljastuu lapsen tietoja käsitteleville tahoille.

Monimuotoiset perheet -verkosto ei aja kategorista käsitteistä isä ja äiti luopumista arjen vanhemmuudesta puhuttaessa. Lainsäädännössä niistä sen sijaan voitaisiin hyvin luopua ilman, että siitä olisi merkittäviä sosiaalisia seurauksia.

Jos sukupuolittuneisiin vanhemmuusmerkintöihin on välttämättä pitäydyttävä, pykälän lähtökohta on tältä osin ongelmallinen. Pykälän mukaan vanhemmuus vahvistetaan pääsääntöisesti syntymässä vahvistetun sukupuolen mukaan, ja vain hedelmöityshoidoille annetun suostumuksen perusteella vanhemmuus vahvistettaisiin vahvistetun sukupuolen mukaisesti. Näin ollen suurimmassa osassa tilanteista transtaustaisen vanhemman sukupuoli tulisi väärin vahvistetuksi, ja jouduttaisiin korjaamaan jälkeenpäin.

Esitämme, kuten Sateenkaariperheet ry on myös lausunnossaan esittänyt, esittää, että vanhemmuusnimike kirjattaisiin aina vahvistetun sukupuolen mukaisesti, mikä vastaisi hallituksen esityksen oikeusvaikutusten perussääntöä.

Vanhemmuusnimikkeen muuttaminen (5 §)

On hyvä, että vanhemmalla on mahdollisuus muuttaa vanhemmuusnimikettään omalla ilmoituksella ja että muutoksen voi tehdä takautuvasti myös olemassa olevien lasten kohdalta. On myös hyvä, että eri lasten osalta vanhemmuusnimike voi olla eri. Tällaiset ratkaisut ovat omiaan tukemaan vanhemman itsemäärittelyä ja toisaalta mahdollistamaan lasten yksilöllisten tilanteiden mukaisen harkinnan.

On kuitenkin ongelmallista, että vanhemmuusnimikkeen ohella väestötietojärjestelmään jää edelleen näkyviin tietoja, jotka paljastavat vanhemman transtaustan heille, jotka pääsevät näihin tietoihin käsiksi.

Sateenkaariperheet ry:n kirjallisessa lausunnossa valiokunnalle on erinomaisesti perusteltu sitä, miksi näiden tietojen näkyminen järjestelmässä sukupuolitetulla tavalla ei ole tarpeellista. Esitämme Sateenkaariperheet ry:n tavoin, että jos sukupuolittuneita nimikkeitä ei voida muuttaa, rajataan voimakkaasti sitä joukkoa, joka pääsee käsiksi näihin tietoihin. Transtausta on äärimmäisen arkaluontoinen tieto ja sitä on suojattava asianmukaisesti.

Tämä vaatii sitä, että kaikki olemassa olevat tietojenluovuttamispäätökset käydään läpi ja poistetaan pääsy perheoikeudellisen aseman tietoihin kaikilta niiltä olemassa olevilta tietojensaajista, jotka eivät aivan välttämättä tarvitse tietoja perheoikeudellisesta asemasta.

Vaikutusarvioinnit

Esityksessä ja erillisessä selvityksessä tehdyn lapsivaikutusarvioinnin perusteella on ilmeistä, että esitys ei huomioi lapsen etua. Tämä on, kuten alussa on todettu, esityksen suurin yksittäinen puute. Se osoittaa myös, että lainvalmistelun lähtökohtana on ollut lapsen edun sijasta etukäteen päätetty linjaus, joka johtaa lasten ja nuorten kannalta huonoon lopputulokseen.

Laki äitiysavustuslain 1 ja 2 §:n muuttamisesta

Monimuotoiset perheet -verkosto näkee, että samalla kun äitiysavustuslakia muutetaan, olisi ollut syytä tarkastella lain sisällön ja äitiysavustuksen nimen muuttamista siten, ettei kyseessä ole vain äideille vaan ennen kaikkea lapselle ja koko perheelle suunnattu avustus.

Äitiysavustuksen ongelma on tällä hetkellä sukupuolittuneen nimen lisäksi myös konkreettisesti se, että jos lapsen synnyttäjä ei ole suomalaisen sosiaaliturvan piirissä, perhe ei saa äitiysavustusta, vaikka lapsen isä olisi suomalainen ja lapsi syntyisi Suomessa.

Lisätietoja:

Anna Moring
Johtava asiantuntija

Monimuotoiset perheet -verkosto
050 3750832
anna.moring@monimuotoisetperheet.fi

Monimuotoiset perheet -verkosto

on kymmenen suomalaisen perhejärjestön yhteistyöverkosto, johon kuuluvat Adoptioperheet ry, Familia ry, KÄPY – Lapsikuolemaperheet ry, Lapsettomien yhdistys Simpukka ry, Perhehoitoliitto ry, Sateenkaariperheet ry, Suomen Monikkoperheet ry, Suomen nuoret lesket ry, Suomen Uusperheiden Liitto ry ja Yhden Vanhemman Perheiden Liitto ry.

www.monimuotoisetperheet.fi